

CURT WEIBULL

Stockholms blodbad

En replik

Professor Niels Skyum-Nielsen har i föregående band av Scandia publicerat en uppsats »Blodbadet. Proces och kilder». Uppsatsen sönderfaller i två avdelningar och en sammanfattning. I den första avdelningen behandlar Skyum-Nielsen aktstyckena från Stockholms blodbad, i den andra en relation om blodbadet, som är skriven av tre Uppsalapräster. Aktstyckena är kvarlevor från blodbadet. Relationen är en de tre prästernas försvarsskrift. Den är skriven före den 6 juni 1523 och infordrad av Gustaf Vasa.

Jag vänder mig först till avdelningen om aktstyckena. Den är helt igenom polemisk och sönderfaller i 10 »fejl», som tillskrives mig i min uppsats om blodbadet från 1965. På grund av sin polemiska karaktär ger Skyum-Nielsens uppsats här ingen bild av händelserna i Stockholm den 7 och 8 november 1520. I denna replik följer jag därför inte i allo Skyum-Nielsens disposition, men kommer likväl att diskutera huvudpunkterna i hans polemik. Jag begagnar också tillfället att på vissa punkter mera ingående motivera min uppfattning av Stockholms blodbad.

1. Aktstyckena om Stockholms blodbad

Processformer i kättermål

Från Stockholms blodbads förhistoria är bevarade två kvarlevor. Den ena är en till Christian II ställd anmälan från ärkebiskopen i Uppsala Gustaf Trolle. I denna anmäler Gustaf Trolle den döde Sten Sture, 17 namngivna personer, samt borgmästare, råd och Stockholms stad för »uppenbart kätteri». Den andra är enligt min mening

en dom. Den är avsagd av 14 andliga med den svenske ärkebiskopen och tre biskopar i spetsen. Domstolen har »lagfunnit och avsagt», att de anklagade skall »för uppenbara kättare hållas och kallas». Enligt Skyum-Nielsen är denna kvarleva en »expertis».¹

För att rekonstruera rättegången i sin helhet finner Skyum-Nielsen nödvändigt att arbeta med en »processmodell». Han uppbygger denna på grundval av aktstyckena och de lagbud och rättsprinciper, som finns i kanonisk och svensk kyrkorätt. »Aktstykkerne er kun fragmenter af helheden og giver ikke fuld besked», resonerar Skyum-Nielsen. »Med dem alene får vi kun en ufuldstændig model med mange tomme pladser. Kendskabet til lovbudene må hjælpe med til at udfylde nogle af disse tomme pladser, opbygge nogle af de mere frit konstruerede partier, uden hvilke der ikke kan blive en forståelig sammenhæng.»²

I kanonisk rätt finns, som Skyum-Nielsen framhåller, två processformer, som är relevanta i föreliggande fall. Den ena är accusationsprocessen, den normala processformen. Den andra är den »notoriska», en förenklad form, som användes när kätteriet är »uppenbart». I denna finns ingen anklagare och anklagelseskraft. Där sker inte någon materiell bevisföring: »det notoriska behöver intet bevis», säger kanonisk rätt. Det kan därför inte vara tal om att under processen framfördes dittills okända, materiella bevis, som allena lades till grund för domen.³

Processen i Stockholm den 7 och 8 november är enligt Skyum-Nielsen en notoritetsprocess. Jag skall ha varit inkonsekvent, när jag »skulle strukturerare min procesmodell efter notoritetsprocessens regler». Icke »draget den selvfølgelige konklusion, at der virkelig ingen egentlig bevisførelse behøvedes i 1520».⁴

Frågan är: kan »en notorisk processmodell» infånga allt, som enligt de båda aktstyckena hände i Stockholm den 7 och 8 november 1520.

¹ Aktstyckena om Stockholms blodbad är tryckta av EMIL HILDEBRAND i Historisk tidskrift, 1918, s. 116 och i Scriptorum rerum svecicarum, III, s. 68. – Förkortningar i det följande: SKYUM-NIELSEN, 1964=SKYUM-NIELSEN, N., Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering. København 1964. SKYUM-NIELSEN, 1969=SKYUM-NIELSEN, N., Blodbadet. Proces og kilder. Scandia. Bd 35, 1969, s. 284.

² SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 285.

³ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 289.

⁴ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 290, 292.

Processen den 7 november

Det kan inte råda någon tvekan om att processen den 7 november började som en notoritetsprocess. Gustaf Trolles anmälan av 18 namngivna personer för »uppenbart» kätteri vittnar oförtydligt härom.⁵ Hans anmälan är ställd till kungen, Christian II. Den första frågan är: vad innebär det, att Gustaf Trolles anmälan är ställd till kungen.

Enligt Skyum-Nielsens uppfattning skall innebörden härav vara, att Gustaf Trolle låtit »sagen (rättegången mot de uppenbara kätterna) føres for konge og råd, for verldslig domstol. Nogen gejstlig dommer kommer overhovedet ikke på tale». »Kongen sad til doms sammen med medlemmer af rigsrådet», säger Skyum-Nielsen.⁶ Uppfattningen är inte riktig. Skyum-Nielsen har vilseletts av de tre prästernas tendentiösa försvarsskrift. Gustaf Trolle var en oböjlig förkämpe för kyrkans rättigheter och något sådant som Skyum-Nielsen säger har Gustaf Trolle givetvis inte i sin anmälan begärt. Det har heller aldrig skett i Stockholm 1520. Gustaf Trolle har i sin anmälan inte gett upp ett av kyrkans främsta privilegier, dess andliga domsrätt. Hans anmälan var avsedd att vara en slutakt i ett kättermål. Kungens, den världsliga maktens uppgift var inte att döma i ett sådant. Det tillkom kyrkan, den andliga makten. I sin anmälan endast »förmanar» Gustaf Trolle kungen att hjälpa honom och all kristen-

⁵ I en not, Scandia, Bd 31, s. 21, n. 8, har jag råkat ut för misstaget att tillskriva Lauritz Weibull uppfattningen, att mästern Jon varit åklagare, actor, vid processen den 7 november. LAURITZ WEIBULL säger inte detta, endast att han varit åklagare den 8 november. Scandia, Bd 1, s. 29-32, 43, 56. Detta senare är, i motsats till vad SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 290 anser, riktigt. Mästern Jon inte blott framlägger denna dag Gustaf Trolles skrift med klagomål; han »sätter i rätta för oss, om samma missgärningar (som uppräknas i Gustaf Trolles anmälan) inte var uppenbart kätteri mot romarkyrkan». Skyum-Nielsen gör en stor historia av min i en not framlagda uppfattning, att mästern Jon varit åklagare båda dagarna: »Vi står i virkeligheden ved et af debattens hovedpunkter», skriver han. SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 291. I verkligheten har dessa detaljer ringa eller ingen betydelse. Inte ens, som Skyum-Nielsen menar, för värdesättningen av de tre Uppsalaprästernas försvarsskrift om blodbadet. För värdesättningen av denna som historisk källa är det betydelselöst, om mästern Jon varit åklagare eller inte. Av betydelse härför är däremot att i försvarsskriften mästern Jon ersatts med biskop Jens Beldenak. Se nedan s. 142.

⁶ SKYUM-NIELSEN, 1964, s. 54, 75, 83, 91, 132; SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 323, 339.

domen till rätt över de uppenbara kättarna. Vad han därmed avser framgår av slutklämnen i hans anmälan. Han begär i denna arrest av kättarna, »så länge (tills) Eders nåde fångit beråda sig vad rätt Eders nåde är oss (den svenska kyrkan och dess män) *pliktig* över dem» och »låta straffet övergå sådana uppenbara kättare». Med andra ord: de uppenbara kättarna överlämnades genom Gustaf Trolles anmälan till den världsliga makten. Det skedde inte för att de skulle dömas av denna, endast »ad legitime puniendum», för laglig bestraffning, som det säges i ett tidigare svenskt kätterimål mot en av ärkebiskopen dömd kättersk Upplandsbonde. Allt i överensstämmelse med kanonisk rätt: »*Damnati vero præsentibus secularibus potestatibus aut eorum ballivis relinquuntur animadversione debita puniendi.*» Ärkebiskopen åberopar i sin anmälan inte någon föregående rättegång eller någon dom av andlig domstol. Någon sådan har inte heller varit erforderlig, då kätteriet karaktäriserats som uppenbart. Quæ manifesta sunt *judicarium ordinem non requirunt*, heter det i kanonisk rätt.⁷ En anmälan om kätteriet från Gustaf Trolle, högsta domaren i kätterimål i Uppsalastiftet, har räckt. Straffet, som omedelbart skulle övergå kättarna, var enligt lag döden. Härtill fogade Gustaf Trolle en anhållan, en supplik: »hjälper oss . . . till vårt och den helga kyrkans gods igen och skadeböter, som föreskriver står». Motivet till denna supplik till kungen var att avrättade kättares egendom konfiskerades och tillföll, om de var lekmän, enligt kanonisk rätt kungen. Suppliken till kungen hade varit skäligen opåkallad, om Gustaf Trolles anmälan inte gällt uppenbara kättare.⁸

Händelserna tog emellertid en annan vändning än Gustaf Trolle avsett. Den gripbara orsaken härtill var, att när det efter föredragningen av Gustaf Trolles anmälan inför kung och riksråd skulle konstateras att kätteriet var uppenbart – det enda, som förhandlingarna

⁷ Svenskt diplomatarium, 3, s. 13. C. 9, 13, 15. de hæret. V 7; c. 14. C. 2. qu. 1.

⁸ Avrättade bannlystas egendom ärvdes enligt Upplandslagen och Västmannalagen av deras rätta arvingar. Upplandslagen, Kirkiu B XIII: 2; Västmannalagen, Kristno B. XII: 2. – SKYUM-NIELSEN 1969, s. 346, n. 29 hävdar, »at boet efter svensk ret hæftede for bøder uanset den bødestiftendes død» och hänvisar till Magnus Erikssons landslag, Drapæ B. §§ 23–26. De §§ till vilka Skyum-Nielsen hänvisar gäller emellertid endast böter och böter efter dråp. Båda landslagarna saknar kyrkobalk. Upplandslagens och Västmannalagens kyrkobalkar gällde 1520 i dessa landskap.

ursprungligen avsåg – framkom ett nytt bevismaterial. De ogärningar, som Gustaf Trolle tillagt Sten Sture och hans parti, blev »ljusligen bewiste» genom »framboren breff», såges det i aktstycket av den 8 november. Ett av dessa var, som framgår av det följande i aktstycket, sammansvärjningsbrevet av den 23 november 1517. Enligt detta hade utfärdarna sammansvurit sig »att allas vår skada och fördärv avvärja, evar och när denna sak antingen i vår helige fader påvens gård eller annorstädes företagas kan».⁹

Skyum-Nielsen gör gällande, att detta brev »förelå i forvejen. Det kunne derefter under rettergangen for konge og rigsråd erklæres for notorisk bekendt.» Detta resultat är delvis nått genom ett e-silentio-bevis. »Hverken de berettende dele i aktstykkerne fra blodbadet eller de i tid nærmeste beretninger har det mindste om, at edsforbundets brev var ukendt inden rettergangen. De antyder eller meddeleer ene og alene, at det benyttedes under denne. Kun tre meget sene beretninger har historien om det domafgörande, materielle bevis, der pludselig skal være dukket op.»¹⁰ Ett e-silentio-bevis är värdelöst i dessa källfattiga tider.¹¹ Det är dessutom inte riktigt. Beviset är vunnet genom att Skyum-Nielsen förbiser eller inte fullständigt återger två källuppgifter, vilka, som jag i min uppsats »Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad» framhållit, härrör från eller avgivits å vägnar av två huvudpersoner vid förhandlingarna den 7 november.¹²

Den ena källan, som är nära samtidig och skriven i slutet av 1520 eller början av 1521, är en anklagelseskraft mot den påvlige legaten Johannes Arcimboldus, som Christian II ingav till påven. Källan är i sin senare del en försvarsskrift för avrättningen av de två biskoparna, men det framgår av den, att sammansvärjningsbrevet enligt Christian II:s egen utsago varit okänt för honom före den 7 november. I sin bok om blodbadet omnämner Skyum-Nielsen inte ens detta källställe, i sin senare uppsats behandlar han det endast i en not i samband med en översättning av orden »producte littere». Vid återgivandet av källstället här omnämner han inte heller orden: »till vår än större förfäran vart till vår kännedom framburit ett brev» (sam-

⁹ Handlingar rörande Skandinaviens historia, XXIV, s. 94.

¹⁰ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 294, 295.

¹¹ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 292, vidhåller fortfarande sin oriktiga uppfattning, att Lauritz Weibull i denna fråga skulle bygga på Hans Svanings och Olaus Petris berättelser. Se härom Scandia, Bd 31, s. 41, n. 2.

¹² CURT WEIBULL, Scandia, Bd 35, s. 275.

mansvärjningsbrevet) och sista punkten: »sedan detta (brevet) blivit bekantgjort och utrett för allmänheten, lämnade vi, fulla av avsky för den gudlösa ogärningen, församlingen.»¹³

Den andra källan är en berättelse om rättegången inför riksråd och menige adel i Gustaf Trolles och Christoffer Anderssons mål den 26 januari 1546. Christina Gyllenstierna var själv närvarande vid rättegången. Det säges i berättelsen att hon begärde, att Erik Ryning skulle föra hennes talan. Denne sade om händelserna den 7 november: »Med detsamma kom fru Christina fram med ett brev, vilket förenämnde Gustaf Trolle strax anammade till sig och sade: ja, här har vi det vi söker efter.»¹⁴

Skyum-Nielsen återger även detta källställe ofullständigt. Han omnämner inte det för berättelsens tillförlitlighet avgörande momentet: att Erik Ryning avgett sitt vittnesmål å Christina Gyllenstiernas vägnar och i hennes egen och hennes gamla adliga tjänares närvaro. Berättelsen avfärdas med orden: Den är »ca. 25 år yngre»; »den hörer hemma i det samme fejlartige overleveringsmilieu som Olaus Petri: begge beretninger går ud fra forestillingen om en ordinær accusationsprocess i 1520». Skyum-Nielsen tillägger i en not, att riksrådsdomen skulle motivera konfiskationen av Gustaf Trolles gods och har karaktäriserats som »et kulminationspunkt i propagandaen imod ham, altså stærkt tendentiøs».¹⁵ Dessa allmänna fraser rubbar inte berättelsens vittnesgillhet. Det krävs långt starkare argumentering för att göra troligt, att Erik Ryning osannfärdigt pådyvlat Christina Gyllenstierna denna sällsynt oförståndiga och ödesdigra handling i hennes egen närvaro.

Detta är inte de enda gånger, som Skyum-Nielsen i sin uppsats återger källmaterialet ofullständigt. Till bevis för sin uppfattning, att »kongen godt kunne dømme kættere, der var opgivet af kirken, d.v.s. af en biskop, og udleveret til hans domstol», anför Skyum-Nielsen tre ord ur ett diplom från 1311: »judicio curie secularis». En kättardömd bonde skall enligt Skyum-Nielsens mening ha överlämnats av den svenske ärkebiskopen »til den verdlige domstols dom».¹⁶ Ärkebiskopen skriver i diplomet: »auctoritate ordinaria hereticum judi-

¹³ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 294 n. 45 översätter otillfredsställande »producte littere» med de »ganske neutralt» formulerade orden »fremlagt under ransagningen». Se härom CURT WEIBULL, Scandia, Bd 35, s. 276, n. 5.

¹⁴ Svenska riksdagsakter I, s. 464.

¹⁵ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 294. Jfr SKYUM-NIELSEN, 1964, s. 95.

¹⁶ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 339.

camus in hiis scriptis. Relinquentes eum iudicio curie secularis legitime puniendum».¹⁷ Den kätterske bonden har dömts av ärkebiskopen. Han skulle inte dömas en andra gång av världslig domstol. Då kyrkan saknade resurser för att verkställa domen, i detta fall bränning å bål, överlämnades bonden åt världslig domstol, eller som svenskt diplomatarium riktigare översätter till den världsliga makten, inte för att dömas utan för laglig bestraffning, »ad legitime puniendum», med andra ord för domens exekution. Skyum-Nielsen utesluter vid sitt återgivande av källstället dessa senare ord.

Två av varandra oberoende källuppgifter, av vilka en är lämnad av Christian II och en å Christina Gyllenstiernas vägnar och i hennes egen och hennes gamla adliga tjänares närvaro, betygar sålunda, att sammansvärjningsbrevet framkommit först vid processen den 7 november och efter den tid, då Gustaf Trolle skrev sin anmälan.

Vill man inte tillerkänna dessa båda källuppgifter trovärdighet, kan även ett annat och, som det synes mig, bekräftande och avgörande bevis föras. En ny process följde den 8 november. Denna skulle inte varit behövt, om inte nytt bevismaterial framkommit.

Vid denna nya process den 8 november har kretsen av de uppenbara kättarna vidgats. Den var i Gustaf Trolles anmälan begränsad till 18 personer samt borgmästare, råd och Stockholms stad. I den nya processen var den, utom dessa, utfärdarna och beseglarna av sammansvärjningsbrevet, »andra benämnde, de Sten Sture villige och oträngde tillfallne är i föreskrivne okristelige förbund». Orsaken till denna utvidgning är utan tvekan det »sökta», av Christina Gyllenstierna framburna sammansvärjningsbrevet.

Förutom sitt e-silentiobevis framför Skyum-Nielsen även ett annat bevis för att sammansvärjningsbrevet varit känt av Gustaf Trolle före den 7 november. »Inden for min procesmodel gives der, mener jeg, gode grunder for, at edsforbundets brev forelå i forvejen», skriver Skyum-Nielsen och fortsätter: »Det kunne derefter under rettergangen for konge og rigsråd erklæres for notorisk bekendt. Det er en nødvendighed at følge denne antagelse. Ellers bliver der ikke skygge af mening i at tale om notoritet.»¹⁸ Det framgår av denna

¹⁷ Svenskt diplomatarium, 3, s. 13.

¹⁸ SKYUM-NELSEN, 1969, s. 295. Om de »gode grunder», som Skyum-Nielsen anført för sin uppfattning se CURT WEIBULL i Scandia, Bd 31, s. 24, n. 3. Ingen av dessa grunder är hållbar. Något hållbart stöd för antagandet att sammansvärjningsbrevet varit känt före den 7 november har aldrig kunnat anföras.

Skyum-Nielsens nya »antagelse», att själva grundförutsättningen för hans »procesmodel» med dess notoritetstanke är, att sammansvärjningsbrevet »förelå i forvejen» och »derefter under rettergangen for konge og rigsråd kunne erklæres for notorisk bekendt». Förutsättningen håller inte. Källmaterialet visar, att Christina Gyllenstierna den 7 november framburit brevet. Därmed faller Skyum-Nielsens »procesmodel».

Rättegången den 7 november har börjat som en notoritetsprocess. Men den har enligt aktstycket av den 8 november redan samma dag övergått till en accusationsprocess. »Vorde de (ogärningarna) då likväl därutöver ljusligen bevisade med deras egen bekännelse och fram-boren breff'», säges i aktstyckets berättelse. Bevis vilka, som här blev fallet, lades till grund för domen, förekommer inte, som redan omnämnts, i en notoritetsprocess.¹⁹

Vi kommer till frågan om innehållet i Gustaf Trolles anmälan.

För att förstå detta »er det en selvfølge», skriver Skyum-Nielsen, »at han (forskaren) må opsøge de lovbud, som de måtte have støttet sig på, for at nå til bunds i sagen. Dette gælder ganske særlig, når der kan foreligge et sammenstød af flere forbrydelsearter» . . . »Enhver forsker må have adgang til at benytte hele bredden af gældende lov og ret i sit forsøg på at skabe en meningsfyldt procesmodel.»²⁰

Skyum-Nielsen skapar »en meningsfyldt procesmodel» genom att göra förbrytelserna i Gustaf Trolles anmälan – våldförandet på kyrkan, dennas män och egendom – till bannlysningförbrytelser. Att denna definition är »uafviselig rigtig» skall framgå av att Gustaf Trolle själv vid ett tidigare tillfälle 1519 definierat de svåraste av

¹⁹ Även den av SKYUM-NIELSEN som historisk källa högt värderade försvarsskriften av de tre Uppsalaprästerna omtalar, att brev kommit till användning den 7 november. Det säges i denna: »På det sista därefter blev där framtagna några brev för kungen och läste, vilket vi icke aktade till var punkt, vad de hade att innebära. Men vi kunde sedan gissa efter kungens spörsmål, att dessa breven lydte mot andlige herrar och ädla män, som då närvar och hade förenämnda brev beseglat.» Ett förhör vidtog. Hans Brask bekände sig ha gjort en protestation. De övriga »lade vinning om att göra sin ursäkt och uppenbara sin rättvisa i det ärende». Uppenbarligen har även enligt försvarsskriften den 7 november framburits materiella bevis och en materiell bevisföring ägt rum. Försvarsskriften är i denna punkt oförenlig med Skyum-Nielsens processmodell: en notorisk process.

²⁰ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 296.

dessa förbrytelser på detta sätt.²¹ Uppfattningen är även enligt min mening riktig. De i Gustaf Trolles anmälan uppräknade förbrytelserna är utan tvekan bannlysningsförbrytelser, inte kätteriförbrytelser. Påven Leo X hade också på grund av dessa låtit bannlysa Sten Sture och hans anhängare och belagt Sverige med interdikt.

Mot dessa bannlysningsförbrytelser var emellertid de anmälda skyddade »i alla rätter, andliga och världsliga», genom Christian II:s amnesti av september 1520. De kunde därför inte åberopas gentemot dem förrän amnestien hävts genom en anmälan av uppenbart kätteri. För Gustaf Trolle var detta huvudsaken. Hans anmälan gäller därför inte bannlysningsförbrytelser utan uppenbart kätteri.

Vid diskussionen av Gustaf Trolles anmälan förbiser Skyum-Nielsen att Gustaf Trolles situation 1520 inte var densamma som 1519. Detta senare år var Gustaf Trolle Sten Stures fånge och hans supplik var ställd till påven. I Rom skulle han inte ha några utsikter till framgång med en supplik, i vilken han framställde våldshandlingar mot kyrkan, dess män och egendom som kätteri. 1520 var allt förändrat. Gustaf Trolle var befriad ur fångenskapen. Men han hade funnit sin domkyrka, sin biskopsgård och hela sitt stift utplundrat. Ärkebiskopens slott, Stäket, var nedbrutit i grund, likaledes var hans företrädares Jacob Ulfssons gård, Arnö, plundrad och bränd. Och Christian II hade beviljat våldsmännen full amnesti. Den enda väg, som fanns att bryta amnestien, var en anmälan till kungen för uppenbart kätteri. Gustaf Trolle, en man lika hänsynslös som Sten Sture, har inte ryggat tillbaka för att in casu gå utanför den formella rättens ramar. Han var nu Sveriges mäktige ärkebiskop. I kraft av sitt höga ämbete och sin egenskap av högste domare i sitt stift i kätterimål har, som jag tidigare framhållit, Gustaf Trolle ansett sig kunna dekretera, att de ogärningar, som Sten Sture och hans i anmälan uppräknade anhängare begått, var uppenbart kätteri, de själva uppenbara kättare. Att de av Gustaf Trolle påtalade förbrytelserna enligt hans anmälan nu 1520 av honom, som Skyum-Nielsen menar, betraktats som bannlysningsförbrytelser, står även i rak strid mot vad Gustaf Trolle själv säger i denna. Enligt anmälan är de endast och allenast uppenbart kätteri. Ordalydelsen i anmälan visar, som jag starkt framhåvt i min uppsats från 1965, tveklöst detta.²² Gustaf Trolle själv och sju andra andliga har även i aktstycket av den 8 no-

²¹ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 296.

²² CURT WEIBULL, Scandia, Bd 31, s. 10.

vember, som är skriven av hans skrivare, med sina sigill bekräftat en utsago av mäster Jon, att de varit detta. Det heter i denna: »mäster Jon satte i rätta för oss (dem) om samma missgärningar (de ogärningar som Gustaf Trolle i sin anmälan tillade herr Sten och förnämnda hans parti) icke var uppenbart kätteri emot romarkyrkan.»

Allt förhållanden, som Skyum-Nielsen förbigår i tystnad. Hans uppfattning att »indlægget fra ærkebispem, der sætter processen i gang, må være en tilsigelse mod bandsmænd», är en teoretisk konstruktion utifrån normativa källor.²³ Ingenting annat. Det från själva händelserna föreliggande källmaterialet ger en annan bild: Gustaf Trolles anmälan gäller uttryckligen uppenbart kätteri.

Domstolen och domen den 8 november

Vid behandling av dessa frågor är det nödvändigt fasthålla, att kanonisk rätt inte har någon bestämmelse om sammansättningen av en domstol, som har att avsäga dom över kätteri, som är begånget av ledamöter av ett rikets riksråd, av meniga friborne frälsemän över allt riket och av fullmäktige för ett helt folks meniga män och allmoge. Det eventuella kätteriet var i föreliggande fall begånget i ett aktstycke, sammansvärjningsbrevet av 1517, som var utfärdat av dessa och beseglat med rikets klemma, samt enligt Sten Stures uppgift även med Stockholms stads och landsens sigill. Kanonisk rätt har endast bestämmelsen, att biskopen är ordinarie domare i sitt stift i kätterimål. Domstolen, i vilken satt tre svenska biskopar och elva andliga, kan sålunda inte vara grundad på kanonisk rätt. Något som jag heller inte sagt.²⁴

Den 8 november 1520 var kanonisk rätt inte tillämplig i Stockholm. Den förbrytelse, som sammansvärjningsbrevet eventuellt innebar, gällde riket. Den föll inte endast under Uppsalabiskopens domvärjo utan under samtliga svenska biskopars och dessa var inte närvarande i Stockholm. Dessutom var fyra biskopar och Hemming

²³ SKYUM-NIELSEN, 1964, s. 72.

²⁴ Detta var Lauritz Weibulls uppfattning i hans banbrytande uppsats om Stockholms blodbad, som kom för fyrtio år sedan. Men den är inte min. Skyum-Nielsen behandlar här och annorstädes i sin uppsats Lauritz Weibull och mig som en enhet, »Weibullerne». Helt naturligt hade vi dock i åtskilliga frågor divergerande uppfattningar. Så är ofta fallet i fruktbara diskussioner av historiska problem. Skyum-Nielsen har inte uppmärksammat den skillnad, som, utan direkt polemik, finns i våra uppfattningar.

Gadh, »electus», utfärdare av sammansvärjningsbrevet. Under dessa förhållanden har Christian II, som jag i min tidigare uppsats om Gustaf Trolle, Christian II och Stockholms blodbad framhållit, vidtagit »en extraordinär åtgärd».²⁵

Om den extraordinära åtgärd, som Christian II vidtog berättar aktstycket av den 8 november: »Torsdagen näst efter Omnium sanctorum var vi efter vår käraste, nådigste herres, kung Christians etc. bud och vilja tillhopa kallade på Stockholms slott i stora salen.» Eller som det heter i den proklamation, som redan dagen efter blodbadet utgick från det kungliga kansliet: »Då lät vi», säger Christian II i denna, »tillhopa kalla biskopar, prelater, doktorer och lärde män, de visaste i Sverige är, och satte den sak i deras händer, att de skulle döma en rättfärdig dom därom, som den heliga skrift utvisar.» Domstolen var extraordinarie. Dess »juridiska» kompetens vilade, som tidigare framhållits av Y. Brilioth, på kallelsen av den enligt tidens uppfattning enväldige arvkingen. De lärde männens övervägande resulterade i aktstycket av den 8 november.²⁶

Vi står inför huvudfrågan i diskussionen. Enligt Skyum-Nielsen skall aktstycket av den 8 november vara en »Ekspertise». Enligt min uppfattning är det en dom.

I aktstycket finns inte ens minsta antydning om att det skulle vara en »expertis». Aktstycket är inte heller ställt till kungen. Det är dock han, som enligt Skyum-Nielsen skulle ha begärt det. Det är till sin diplomatariska karaktär ett öppet brev. I detta heter det, att de fjorton andliga »gör veterligt» vad de lagfunnit och av sagt i ett kättermål. Aktstycket är skrivet på pergament med hängande sigill. Aktstyckets karaktär framgår även av de språkliga ordvändningarna i detsamma.

²⁵ CURT WEIBULL, Scandia, Bd 31, s. 16.

²⁶ I min föregående skrift om Stockholms blodbad, Scandia, Bd 31, s. 24, 26, har jag skrivit: Domstolens kompetens stödde sig icke på kungens kallelse. Ordet »kompetens» är illa valt. Det kan lätt missförstås och har även, förklarligt nog, missförstått av SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 297. Med ordet »kompetens» har jag i detta sammanhang inte avsett »juridisk» kompetens. Endast att domstolen genom sin sammansättning hade erforderlig skicklighet. Skyum-Nielsen fäster stort avseende vid, att jag skrivit, att domstolen var »auktoritativ», 1969, s. 297. Han har missförstått detta ord. Detta har intet att göra med den formella rätten att avsäga en dom. »Auktoritativ» betyder endast, att domstolens medlemmar var betydande män, att domstolen kunde räkna på auktoritet, på ett högt anseende. Ett fundamentalt krav för en extraordinarie domstol.

Det har inte lyckats Skyum-Nielsen att i fråga om dessa ordvändningar bemöta min uppfattning, att aktstycket är en dom. »Väsentligt», skall enligt honom vara, att jag »ikke kan komme forbi hans påvisning af, at ingen af ordene: dømme, dom, dommen og domstol findes i aktstykket».²⁷ Åter ett e-silentiobevis och ett i en vetenskaplig uppsats egenartat. Aktstycket skall givetvis inte tolkas med utgångspunkt från språkliga ordvändningar, som inte finns i detsamma, utan från dem som finns.

I aktstycket finns ett av de ord, som Skyum-Nielsen saknar, nämligen domstol. Det heter i aktstycket, »Kom (mäster Jon) för oss i retthe»²⁸ och »satthe för:de mester Joen i retthe för oss». Helt motsvarande ordvändningar finns i andra nära samtida domar. »Kom then thå (Joenn Olsson) jnn för them i retta» heter det i en riksrådsdom från 1533; Clemet Hansson »sättie för oss en sak i retten om . . .»²⁹ heter det i en annan från 1546. I enlighet härmed betyder orden i aktstycket: kom mäster Jon inför oss i retten, inför domstolen; hänsköt till avdömande i domstolen. Två andra ord i aktstycket är även, som jag i min tidigare uppsats utförligare framhållit, av betydelse för fastställandet av dettas karaktär.³⁰ Aktstyckets utfärdare beseglar till att vi så »lagfunnit och avsagt» har. Det står fast, att »finna» i medeltidsspråket även har betydelsen döma och att det unika ordet »lagfunnit», som redan Kalkar i sin danska ordbok insett, betyder döma och inte, som Skyum-Nielsen menar, »udlede af loven». »Aff sighia» användes både i äldre och senare svenska om ett offentligt avgörande i domstol o.d. och har, som många källställen visar, betydelsen »avkunna dom».³¹

I det kungliga kansliet definierades även aktstycket som en dom.

²⁷ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 343 n. 26.

²⁸ I aktstycket står »kom (mäster Jon) för oss i retthe». Skyum-Nielsen, 1969, s. 342 har rättat detta till »kom i retthe för oss». Rättelsen ger en annan nyans åt denna passus.

²⁹ Gustaf den förstes registratur, VIII, s. 247; Svenska riksdagsakter, I, s. 471. Andra belägg i Schlyters, Söderwalls (även supplementet) och Svenska akademiens ordböcker.

³⁰ CURT WEIBULL, Scandia, Bd 31, s. 20.

³¹ Belägg i Söderwalls (även supplementet) och i Svenska akademiens ordböcker. För ordet »lagfunnit», jfr Akermalm, A., Fornnordiska verb med substantivisk förled, s. 174: »laghvinna, genom rättegång lagligen överbevisa; avdöma en sak, så att den tilltalade sakfälles». – SKYUM-NIELSEN, 1969, skriver bl.a. s. 343 n. 26, att jag omtolkar »aff sighia» för att rädda felvärderingen av aktstycket

I den nyss nämnda proklamationen, som, undertecknad av Christian II, utgick från det kungliga kansliet och är daterad dagen efter blodbadet, heter det, att de sammankallade skulle döma en rättfärdig dom. Proklamationen fortsätter: »De har dömt dem alla (de anklagade) till uppenbarliga kättare och bannsmänniskor mot romarekyrkan och den heliga kristna tron.» Den man, som skrev proklamationen, har skrivit med aktstycket framför sig och skrivit på grundval av detta. I det kungliga kansliet har man även senare gett uttryck åt uppfattningen, att aktstycket är en dom. I ett brev av den 10 november 1520 bjuder Christian II Peder Huid och andra goda karlar, som anammat slottsloven på Tavastehus till Christina Gyllenstiernas hand, att överantvarada slottet och slottsloven till Jens Mattsson. »Nu är hon död för världen», heter det om Christina Gyllenstierna, »ty hon är dömd med de andra för uppenbart kätteri.» Ordet »dömd» i brevet hänsyftar utan minsta tvivel på aktstycket av den 8 november. Dagen innan hade detta i kansliet definierats som en dom. Något annat dombrev än detta är inte känt och har, som även Skyum-Nielsen anser, säkerligen aldrig existerat. De uppenbara kättarna var enligt Christian II och det kungliga kansliet dömda av en andlig domstol. De skulle inte dömas en andra gång av kungen. Denne var enligt Gustaf Trolles anmälan *pliktig* att låta rätt och straff övergå de uppenbara kättarna. En muntlig kungens befallning till överste profossen Jürgen Homuth att avrätta kättarna har räckt. I en längd av den 26 maj 1521 över vissa »klenodier», som Jens Mattsson fört hem från Tavastehus, omtalas »det kättarbrev, lydandes över dem, som avrättats i Stockholm».³² Formuleringen ger vid handen, att »det kättarbrev» avser ett dombrev. För övrigt och avgörande. En »expertis» skulle inte varit Jens Mattsson till något gagn, när han skulle anamma slottsloven på Tavastehus till Christian II. Det hade inte räckt att komma till Tavastehus med en »expertis» av några biskopar och präster. Ett uppdrag av den art, som Jens Mattsson hade, krävde ovillkorligt ett juridiskt bindande dombrev.

Skyum-Nielsen betraktar dessa definitioner av aktstycket från det kungliga kansliet endast som »tyngdepunkterna i propagandaen»,

som en dom. Förhållandet är det motsatta. Min uppfattning av aktstycket som en dom grundar sig inte på en omtolkning utan på att »aff sighia» i dombrev betyder avkunna dom.

³² HUITFELD, II, s. 1162. Köpenhamn 1652; GRÖNBLAD, E., Nya källor till Finlands medeltidshistoria, s. 708. Se även NILS AHNLUND, Kring Stockholms blodbad. Särtryck ur Svensk tidskrift 1928.

»en juridisk maskering» eller som han säger på ett annat ställe: »Eksperternes råd er forvansket til en dom, så kongen får skudt ansvaret over på de gejstlige, begge dele klar tendens.»³³ Enligt min uppfattning är orden »dom» och »döma» i proklamationen ett korrekt återgivande av aktstyckets ord, att de andlige varit en rätt, en domstol, och »lagfunnit och avsagt» att de anklagade skall »för uppenbara kättare hållas och kallas». De något juridiskt betonade termerna »lagfunnit och avsagt» har endast utbytt mot de för allmänheten i Vadsbo, Vartofta och Kåkinds härad, till vilka proklamationen är ställd, mera lättförståeliga orden »dom» och »döma». Om någon propaganda eller juridisk maskering kan det ej vara tal, allraminst i ett brev och i en längd över »klenodier», som inte nådde allmänheten.

Vid domstolens förhandlingar har, som jag i min uppsats om Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad utförligt framhåvt, följts en annan processordning än dagen förut. Den har påkallats av det nya bevismaterial, som Christina Gyllenstierna framburit. Processen den 8 november är inte längre en notoritetsprocess. Den är till formen en accusationsprocess. Gustaf Trolles anmälan till kungen har mist sin karaktär av anmälan. Den karaktäriseras i aktstycket inte, som Skyum-Nielsen säger, »på to vage og ikke helt identiske måder». Den karaktäriseras i klara ord som en klagoskrift, »en skrift med klagomål», »vilken skrift och klagomål».³⁴

Det är emellertid inte troligt att de fjorton andlige, som med ärkebiskopen i spetsen utgjort domstolen, haft uppfattningen, att den dom, som de fällde, även gällt de två biskoparna, Matthias och Vincent, som avrättades den 8 november, och biskop »electus» Hemming Gadh, som något senare delade samma öde. Rätt forum för dessa biskopar var Rom, inte en extraordinarie domstol i Stockholm. Det hade varit ett flagrant brott mot kanonisk rätt, om de fjorton andlige dömt biskoparna för kätteri. Men Christian II hade i denna fråga en annan uppfattning.

Christian II var en av dåtidens monarker, som ville frigöra sina länder från påvlig överhöghet. I sin stadslag, promulgerad endast något mer än ett år efter Matthias och Vincents avrättning, bestäm-

³³ SKYUM-NIELSEN, 1964, s. 39, 126, 159; 1969, s. 329 n. 78.

³⁴ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 286. Se härom utförligare CURT WEIBULL, Scandia Bd 35, s. 279.

de han, »att präster och klerker och andra andliga personer här i riket må vederfaras lag, skäl och rätt, och ej skola söka deras rätt utrikes i Rom eller annorstädes, som de härtill gjort hava», och »att ingen härefter skall därutöver trängas i slika saker att draga till Rom eller annorstädes».³⁵ Nu, 1520, bestämde han, att kätterimålet skulle avdömas i Sverige. Karl Knutsson hade 1453, Sten Sture på riksmötet i Stockholm den 23 november 1517 förfarit och Gustaf Vasa skulle 1527 förfara på samma sätt. Dock med en markant skillnad. I den domstol, som 1453 dömde biskop Bengt i Skara att mista livet, tillhörde ingen det andliga ståndet. Sten Sture lät ett riksmöte med både andliga och världsliga representanter förklara Gustaf Trolle för avsatt. Gustaf Vasa lät 1527 avrätta en biskop »electus» och en domprost, mäster Knut. De hade dömts till döden av världslig domstol, den förre under protester från de närvarande andlige.³⁶

Christian II var en mera rättrogen kyrkans son. Han lät inte riksrådet eller ett riksmöte avdöma kätterimålet. Han kallade samman en rent andlig domstol »att den skulle döma en rättfärdig dom». Den dom, som denna med ett undantag, rent inhemska domstol fällde, har han likaväl som Karl Knutsson 1453, Sten Sture 1517 och Gustaf Vasa 1527 ansett gälla även biskoparna och vara en laglig dom.³⁷ Först sedan Gustaf Trolle bestämt motsatt sig »någon vänlig förlikning» och en rad av den svenska kyrkans främsta män och en dansk biskop lagfunnit och avsagt, att Sten Sture och hans tillhängare skulle för uppenbara kättare hållas och kallas, har han låtit uppgräva och bränna den förres lik och avrätta och bränna de senare. Allt i full och bästa överensstämmelse med den kristna kyrkans lag och lära.

Domstolen den 8 november var inte grundad på kanonisk eller svensk rätt. Den var en extraordinarie andlig domstol. När så var

³⁵ Samling af gamle danske love, udg. af J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, IV, s. 113. SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 345 n. 36, anser, att jag gett en feltolkning av den i lagen planlagda kammarrätten, »men det vil føre for vidt at utrede det i detaljer her».

³⁶ Se härom min uppsats i Scandia, Bd 31, s. 32 och Handlingar rör. Skandianaviens historia, XXIV, s. 94.

³⁷ I slutet av min uppsats i Scandia, Bd 31, s. 45 har jag skrivit, att Christian II »först sedan en auktoritativ andlig domstol avsagt en kättardom fullgjort sin plikt att låta avrätta kättarna. Han har icke fullgjort denna förrän gällande lag krävde det.» Den sista meningen har kommit att bli något kategorisk. Den bör förtydligas. Det bör heta: förrän enligt hans uppfattning lagen krävde det.

fallet, bortfaller vad Skyum-Nielsen utförligt säger om Jens Beldenak som domare den 8 november. I en extraordinarie domstol bör det inte under unionstiden ha varit något otillåtligt, att kungen förstärkt denna med en juridiskt sakkunnig av dansk nationalitet. Av lika liten betydelse är vad Skyum-Nielsen lika utförligt säger om att Gustaf Trolle satt i domstolen.³⁸ När domstolen varit en extraordinarie andlig domstol, har kungen utan hinder av kanonisk rätt kunnat kalla den svenska kyrkans främste man, dess ärkebiskop, till medlem av en andlig domstol, som haft att avdöma ett kättermål. Hela diskussionen om de enskilda ledamöternas i domstolen inhabilitet är mot denna bakgrund irrelevant.³⁹

En annan anmärkning, som Skyum-Nielsen riktar mot min uppsats, är att jag skulle hävdad, att kätteri »uvægerligt medførte døden».⁴⁰

Jag har skrivit: »Ett våldförande på kyrkan, dess män och egendom var en förbrytelse av långt mindre graverande art än vad som krävdes för konstituerandet av kätteri. Straffet var även olika. För kätteri var det ofrånkomligt det strängast tänkbara, bål och död, för våldförande på kyrkan, dess män och egendom var det i första hand bannlysning.»⁴¹

Skyum-Nielsen har hakat upp sig på ordet »ofrånkomlig». Måhända är ordet väl tillspetsat. Jag erkänner det gärna. Men jag trodde aldrig, att det skulle kunna missförstås. Av sammanhanget framgår nämligen tydligt, att mina ord avser att klarlägga skillnaden i straffskalan mellan kätteri och våldförande på kyrkan. Ingenting annat. Att dödsstraffet för kätteri i praktiken kunde mildras, exempelvis genom förlikning eller benådning, är självklart. Det framgår redan av ärkebiskopens anmälan. Yrkandet i denna göres under förklaring »står mig dem ingalunda till att anamma till någon vänlig förlikning för sådant uppenbart kätteri». Därtill kommer, att två av de dömda kättarna, fru Sigrid och fru Kristin, benådades.⁴²

³⁸ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 300, 303.

³⁹ Skyum-Nielsens diskussion, 1969 s. 298, gäller i huvudsak Lauritz Weibull. Diskussionen saknar betydelse, då domstolen den 8 november varit av extraordinarie karaktär.

⁴⁰ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 306.

⁴¹ CURT WEIBULL, Scandia, Bd 31 s. II.

⁴² I samma sammanhang skriver SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 308, att det innan domen i Stockholm exekverades borde ha varit konstaterat, om de dömda varit »bodfærdige» eller »ubodfærdige». Ingen vet något härom.

Ytterligare har Skyum-Nielsen en anmärkning mot min uppfattning, att aktstycket av den 8 november skulle vara en dom: att den s.k. dom eller sententia »ikke nævner dommeren (dommerne) med precision af hans (deres) myndighed. – Det opregner ikke samtlige dømte ved navn. – Det angiver ingen straf, så lidt som det indeholder noget som helst om udlevering til verdenslig magt.»⁴³

Allt detta gäller en dom som fällts efter kanonisk rätt, inte en dom som fällts av en extraordinarie domstol. Även om man bortser från detta, är Skyum-Nielsens anmärkning obefogad. Domarna nämnes i aktstycket vid namn och det säges, att de var tillhopa kallade efter kungens bud och vilja. De 18 av ärkebiskopen anmälda och dömda nämnes även vid namn. Dessutom hänvisas i domen till sammansvärjningsbrevet. Enligt detta var de dömda de sammansvurna, »andra benämnde, de Sten Sture villiga och oträngde tillfallne är i föreskrivna okristliga förbund». Det var den 8 november inte möjligt att vid namn fastställa, vilka »de villiga och oträngde» var. Om den sista punkten i Skyum-Nielsens anmärkning gäller, att enligt ärkebiskopens anmälan tillkom det kungen att beråda sig om straffet och att dödsstraff inte anges i andliga domar. Överlämnandet till den världsliga makten hade begärts redan i ärkebiskopens anmälan, som ingår i aktstycket. Ärkebiskopen begär i denna, att kungen skall arrestera de anmälda.⁴⁴

I min tidigare uppsats om Stockholms blodbad har jag kortfattat framhållit, att frågan »om aktstycket av den 8 november är en expertis eller en dom ur real synpunkt inte är av avgörande betydelse. Vare sig aktstycket är det ena eller andra har den svenske ärkebiskopen och andra, den svenska kyrkans män i aktstycket smitt det dödande vapnet mot Sten Stures anhängare.» Skyum-Nielsen finner denna uppfattning »i sig selv temmelig meget forkert».⁴⁵ Men med orätt. En dom lägger det juridiska ansvaret för blodbadet på den

⁴³ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 308.

⁴⁴ Anmärkningen, SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 310, avser endast i en punkt mig. Jag har skrivit: det straff, som »kejsarlagen» fastställde för kättare var bränning å bål. »Kejsarens lag», det vill säga den romerska rätten, åberopas i domen. Ordet har därför bibehållits av mig. Scandia, Bd 31, s. 28 n. 1.

⁴⁵ Scandia, Bd 31, s. 22. SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 333, upplyser om att »som eksperter var de (andlige) formelt set i dækning. De kunne ikke rammes af noget retslig ansvar.» Men min uppfattning gäller inte detta. Den gäller det *real*a ansvaret för blodbadet.

svenske ärkebiskopen och den dåtida svenska kyrkans män. En expertis befriar dem från detta. Men endast från detta. Det reala ansvaret kvarstår. Ingen av de kyrkans män, som, om aktstycket skulle vara en expertis, lagfunno och avsade, att de anklagade var uppenbara kättare, kan ha varit okunnig om innebörden av detta. Det vore att tillmäta dem en alltför stor, helig enfald. De »visaste män i Sveriges rike är» måste ha varit fullt medvetna om att det aktstycke, som de utfärdade och hängde sigill under, var ett dödande vapen mot Sten Stures anhängare. Aktstyckets utfärdande följdes också omedelbart av avrättningarna.

Det reala ansvaret för Stockholms blodbad faller *enligt kvarlevorna* från blodbadet på Sveriges ärkebiskop och en rad av den dåtida svenska kyrkans män. Detta vare sig aktstycket från den 8 november är en expertis eller en dom. Anmälan av det uppenbara kätteriet och begäran om straff över kättarna är ärkebiskopens verk. Aktstycket av den 8 november – rättsgrunden för kungens beslut att avrätta kättarna – har utfärdats och beseglats av ärkebiskopen och en rad av den svenska kyrkans män. Kungen har fullgjort den rätt han var »pliktig» kyrkan. Sedan det uppenbara kätteriet konstaterats, och då ärkebiskopen vägrat godta »någon vänlig förlikning», har han fastställt det lagliga straffet, låtit det övergå de uppenbara kättarna och därmed tagit det formella ansvaret för blodbadet.

2. Relationen om Stockholms blodbad

I den andra avdelningen av sin uppsats behandlar Skyum-Nielsen de tre Uppsalaprästernas relation om blodbadet. Jag kan yttra mig kortare om den. De resultat, som jag framlagt i min föregående uppsats om blodbadet, har inte – såsom torde vara lätt att inse – rubbats av vad Skyum-Nielsen har att anföra. Här endast några huvudpunkter.¹

De tre prästerna hade jämte andra den svenska kyrkans män utfärdat och hängt sigill under ett aktstycke, i vilket de lagfunnit och avsagt, att Sten Sture och hans tillhängare skulle hållas och kallas för uppenbara kättare. Nära ett hundratal personer hade samma dag avrättats som kättare. Det hjälper de tre prästerna föga eller intet, om aktstycket, som Skyum-Nielsen menar, var en expertis och de

¹ Jag får i övrigt hänvisa till min uppsats i Scandia, Bd 31, s. 33.

sålunda »formelt set i dækning» för rättsligt ansvar. Även om aktstycket endast varit en expertis har de genom denna gett kungen rättsgrunden för hans beslut att avrätta kättarna. De tre prästerna bar under alla förhållanden ett politiskt och reallt ansvar och hade, i motsats till vad Skyum-Nielsen säger, behov av att »rense sig for så trykkende en burde» och följaktligen också »behov for at forvanske deres beretning af så tungtvejende en grund». ² Förvanskningen skedde i deras relation till Gustaf Vasa om blodbadet. De fritog i denna helt och hållet sig själva och även alla andra den svenska kyrkans män från all skuld och allt ansvar. De lyckades så perfekt genomföra sin förvanskning, att historikerna i många fall ända fram till våra dagar inte märkt den. Ännu för Skyum-Nielsen kan deras relation »trods et par mindre usandheder betragtes som en brugbar kilde». ³ Enligt min mening är relationen en av Gustaf Vasa infordrad försvarsskrift, en härva av förtiganden, halvsanningar och lögner.

Från de tre prästerna härrör dels det bland andra av dem utfärdade och av två, sannolikt alla tre, beseglade aktstycket av den 8 november; dels deras till Gustaf Vasa ställda försvarsskrift.

I själva grunduppfattningen av blodbadet står aktstycket och prästernas försvarsskrift i så stark strid mot varandra som gärna möjligt. Skyum-Nielsen har inte uppmärksammat detta. Enligt aktstycket blir rättsgrunden för blodbadet en av de tre prästerna själva och andra den svenska kyrkans män avsågd dom över uppenbara kättare, eller om man så vill – med en enligt min mening oriktig tolkning – »expertis». Även Skyum-Nielsen finner, att »mange dele af blodbadprocessen var dannet och strakt efter lovens krav. Til slut synes kongen dog at have presset det juridiske mønster helt ud af form.» ⁴ Skyum-Nielsen tvekar tydligen om det sista. Och med rätta.

De tre prästerna har i sin försvarsskrift en helt annan grunduppfattning om blodbadet. Detta är i denna ett »ynkeligt mord» och ingenting annat: »var vi ock nödde och tvungne ibland voro att bese den gräseliga och jämmerlige dödsens beskådelse och den tillförne ohörde och osedde gruvelighet, som var det ynkelige mord både över andliga och världsligom herrom och androm godom mannom». De avrättade är även i försvarsskriften – i motsats till det av samma präster utfärdade aktstycket – »oskyldiga». De är offer för den »allra

² SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 324.

³ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 336.

⁴ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 346.

grymmaste kungens tyranni och omildhet». Redan genom denna grunduppfattning av blodbadet har de tre prästerna, som i försvarsskriften bekänner att de i denna »uppenbara sanningen utan allt tvivel», fritagit sig och den svenska kyrkans män från all skuld och allt ansvar för blodbadet.

Vi vänder oss till några enskildheter i aktstycket och försvarsskriften.

Skyum-Nielsen fäster i sin uppsats stort avseende vid att försvarsskriften »i kronologisk, topografisk og personel hæenseende må i det hele være korrekt». Detsamma skall i huvudsak gälla om »procesforløbet». ⁵ Kontrollen av försvarsskriften kan i stort endast ske genom aktstycket av den 8 november.

Det är alldeles riktigt, att i relationen finns korrekta uppgifter: att Gustaf Trolle ingav sin anmälan till kungen den 7 november, att Stäket hörde under Uppsala domkyrka, att Sten Sture varit »riksens gubernator», att hans hustru hette Christina, att Gustaf Trolle var ärkebiskop, att det fanns en biskop (Hans Brask) i Linköping och åtskilliga andra likartade. ⁶ Det hade varit förunderligt, om försvarsskriften inte varit korrekt i dessa avseenden. De tre prästerna var bildade personer och har på närmaste håll kunnat följa de senaste årens strider mellan sin ärkebiskop och Sten Sture och dessutom varit ögonvittnen till händelserna i Stockholm de två novemberdagarna. Helt naturligt har de även haft aktstycket, som de själva varit med om att utfärda och hänga sigill under, i klart minne, möjligen har de haft en avskrift av detta framför sig, när de skrev sin relation. De delar av aktstycket, som var brukbara för försvarsskriften, visar formell överensstämmelse mellan aktstycket och försvarsskriften. Huvuddelen av aktstycket var däremot obrukbar för försvarsskriften. Aktstycket och prästernas relation kan sålunda inte, som Skyum-Nielsen menar, »betragtes som frit stillede, af hinanden uafhængige kilder». ⁷ Väl kan människors minne vara svagt. Men det är inte tänkbart, att alla de tre prästerna skulle ha kunnat glömma det i deras liv säkerligen viktigaste och ödesdigraste aktstycke, som de ca 2 ½ år tidigare varit med om att utfärda och hänga sigill under. Korrektheten i relationen gäller emellertid inte »procesforløbet». Relationen karakteriserar bland annat domstolen som världslig, inte

⁵ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 319, 322, 323.

⁶ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 319.

⁷ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 319.

som andlig.⁸ Det som Skyum-Nielsen kallar »ukontrollerbar specialviden» är inte heller ringa. Det är ohållbart, att från de »meddelelser, der bekræftes af uafhængige kilder», dra slutsatsen, att dessa »styrker (påny) tiltron til relationen».⁹

För en värdesättning av prästernas försvarsskrift som historisk källa är de av Skyum-Nielsen anförda detaljerna skäligen betydelselösa. Värdesättningen är – utom på grunduppfattningen av blodbadet – beroende av vad prästerna har att berätta om de väsentliga händelserna under de två novemberdagarna.

Aktstycket av den 8 november berättar, att mästern Jon dagen näst tillförne för kung och riksråd framsatte en skriftlig anmälan av Gustaf Trolle. Anmälan gällde uppenbart kätteri, begånget av aderton namngivna personer och Stockholms stad, dess borgmästare och råd.

I de tre prästernas återgivande av Gustaf Trolles anmälan finns inte ett ord om att denna gällt uppenbart kätteri, att den varit skriftlig och framsatt av mästern Jon. Prästerna måste dock ha läst eller hört Gustaf Trolles anmälan läsas. Den ingår i det aktstycke, som de själva utfärdat och hängt sigill under.¹⁰ Gustaf Trolles anmälan är i

⁸ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 323, 325, 328.

⁹ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 335.

¹⁰ De tre prästernas uttryck i försvarsskriften, att Gustaf Trolle »lod fremlægge, offentliggøre og udråbe for kongen» namnen på de den 7 november anmälda, är inte, som SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 325, anser, någon antydning om att Gustaf Trolles anmälan skulle varit ett skriftligt inlägg. Även om det skulle varit en namnlista, vilket är okänt, innebär detta intet försvar för prästernas uppgift, att Gustaf Trolles inlägg skulle varit muntligt. Inte heller innebär aktstyckets uppgift, att mästern Jon framlade Gustaf Trolles anmälan, att processen »åbnedes som en art stumfilm». Den kan väl och måste väl ha upplästs. – I den ena av de båda bristfälliga versionerna av de tre prästernas försvarsskrift står efter uppgifterna om de förbrytelser, för vilka Gustaf Trolle anmälde de 18, ett »etc». SKYUM-NIELSEN, 1964, s. 56; 1969, s. 327, finner detta »ord» vara ett »viktigt ord». Denna uppfattning är skäligen meningslös. Ingen vet eller kan någonsin veta vad »ordet» innebär. Att ordet »kan sigte videre end til ejendomsforbrydelserne» eller att enligt försvarsskriften »forbrydelsekomplekset omfattede andet end de direkte nævnte forbrydelser mod ham selv og hans kirke» är rena gissningar. Detsamma gäller om Skyum-Nielsens tolkning av orden »monghe lyndh». Det heter, skriver SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 327, att Gustaf Trolle »har fordret fyldestgørelse for den uret og skade 'af mange slags', som var tilføjet ham og hans kirke 'osv.'. Uret af mange salgs mod Gustaf Trolle personlig kan være så meget», säger Skyum-Nielsen. Detta hans uttalande är obestridligt riktigt.

deras försvarsskrift förvandlad till muntliga klagomål av Gustaf Trolle. Mäster Jon nämnes inte; han var en kollega till de tre Uppsala-prästerna, och de ville skydda honom. Och i försvarsskriften gäller Gustaf Trolles muntliga klagomål endast den rent materiella »orätt och skada dem (kyrkan och honom) vart gjort mångalunda». Slutligen låter Gustaf Trolle nöja sig med kungens löfte att »*honom* skulle ske fyllest för *hans* skada och orätt i allehanda måtto (etc.)». Förvanskningen av Gustaf Trolles anmälan är så fullständig som gärna möjligt. Skyum-Nielsen villar bort detta. Han erkänner, att »sigtelsen for kætteri» saknas i prästernas berättelse om Gustaf Trolles anmälan. »Men», fortsätter han, »det indhentes længere fremme, hvor relationen et par gange (endast en) lader den gejstlige forsamling sætte kætterspørgsmålet i centrum» . . . »berettere må have frihed til at omtale hovedmomenter, hvor det måtte passe dem, blot de kommer med.»¹¹ Skyum-Nielsen glömmar här bort, att anmälan för kætteri var själva huvudmomentet i Gustaf Trolles anmälan och avsåg att häva Christian II:s amnesti från september 1520. Han förbiser även ett annat huvudmoment: att kätteriifrågan i de tre prästernas försvarsskrift inte framföres av Gustaf Trolle i en anmälan till kung och riksråd den 7 november och följande dag av mäster Jon inför domstolen. I motsats till vad Skyum-Nielsen menar, sker vid senare tillfället »en tendentiøs personombytning». Kätteriifrågan framföres den 8 november enligt prästernas försvarsskrift inte av en den svenska kyrkans man – mäster Jon – inför en domstol utan av en dansk biskop – Jens Beldenak – i ett »samkväm», en församling av inte namngivna, andliga personer. Det sker endast i form av en allmän fråga, om de som sig tillhoppa svurit mot påven är hållande (dömande) för kättare och inte som i Gustaf Trolles anmälan, om ett av 18 namngivna personer begånget uppenbart kætteri emot romarkyrkan.¹² Syftet med denna »personombytning» och endast allmänna fråga är uppenbarligen detsamma, som när prästerna gjort gällande, att blodbadet var ett »ynkeligt mord»: att frita den svenska kyrkan från all skuld och allt ansvar för blodbadet. De avrättade har inte anmälts för kætteri av den svenska kyrkans män.

Men det finns andra prov på prästernas »sanningskärlek».

De tre prästernas försvarsskrift föreligger i två versioner. Skyum-Nielsen har sökt leda i bevis, att, i motsats till vad jag ansett, den

¹¹ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 327.

¹² SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 291.

äldre av dessa, S-texten, skulle vara den bästa versionen.¹³ Bevisföringen är inte övertygande. Goda skäl kan anföras för den uppfattning, som jag företräder. Men härmed må vara hur som helst. Båda versionerna är mycket bristfälliga och skillnaden mellan dem är, bortsett från den rent formella, inte stor. Den gäller endast en punkt – i det följande kursiverad – och Skyum-Nielsen har överdrivit denas betydelse.

Enligt den ena versionen av försvarsskriften, U-texten, har de tre Uppsalaprästerna blankt förnekat, att det fälldes någon dom över kättarna: »*icke gich ther heller nogen dom eller sententia effter sådana spørsmål eller suar*» är de ofta citerade orden i denna version. Enligt den andra, av Skyum-Nielsen föredragna versionen, S-texten, heter det: »Men huat falskheth, grymhet och suick och huat vnt som helst konungen och hans raagiffuare hadhe betractet i theres hierta under thetta spyrsmoll (Jens Beldenaks spørsmål om kätteri), bekenes wi med Gudh, som ransaker och kenner alla hierter och tancker, ath wi thet thaa ingen less kunne forstaa, *icke heller epter saadana spyrsmole eller suar, thet wi kunne forstaa epter fulgdhe naghen dom eller sententia* och är Gudh wart witne, ath wi paa then tiid icke kunne forstaa, till huat endhe forsaghde sporsmåle wære gyordhe.»

Skyum-Nielsens tolkning av dessa ord i S-texten är: »Forfatterne av relationen betoner, at der gik 'dom eller domfældelse' efter deres svar.» Tolkningen är minst sagt fri och obunden. Enligt min uppfattning står denna tolkning i nära nog rak motsats till vad prästerna säger. Och än ytterligare. Det är uteslutet att kunna bringa den i överensstämmelse med de tre prästernas grunduppfattning av att blodbadet var ett »ynkeligt mord» av »oskyldiga» personer. Prästerna, vilka, som deras försvarsskrift tillfullo visar, var logiskt tänkande personer, kan inte samtidigt ha hävdats, att blodbadet var ett mord och att det föregåtts av en dom eller sententia.¹⁴

¹³ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 314.

¹⁴ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 344 och n. 30. Enligt Skyum-Nielsen »betoner forfatterne (även), at de dengang – under og efter spørgsmålet og efter svaret – ikke kunne indse konsekvenserne». Någon dylik inskränkning i tiden till »dengang» finns emellertid inte i S-texten. Prästernas uttalande gäller absolut och även för framtiden. Utelämnandet av »thaa» eller »paa then tiid» i satsen »thet wi kunne forstaa» är väl övertänt. Genom att inte insätta något av dessa ord har prästerna styrkt sin tendentiösa uppfattning att blodbadet var ett mord. – SKYUM-NIELSEN översätter ifrågavarande ställe: »Ej heller at vi kunne indse, at der efter de nævnte spørgsmål eller svar påfulgte nogen dom eller domfældelse.»

Den naturliga och riktiga tolkningen av S-textens ord är, att dessa inte innebär något direkt förnekande av att det avsagts en dom; så vitt de tre prästerna kunde förstå, efterföljdes Jens Beldenaks spörsmål eller svaret på detta inte av någon sådan.

Man kan tvista om vilken läsart i de två ytterst bristfälliga texterna som är den bästa. Men *ett* är säkert. Liksom de tre prästerna förtigit det väsentliga i Gustaf Trolles anmälan, det uppenbara kätteri, har de enligt båda versionerna helt förtigit aktstycket av den 8 november, »det mere udvendige i den skriftlige formulering», säger Skyum-Nielsen och fortsätter: »Det er nok en undladelse i relationen, men den er ikke synderlig væsentlig. Relationen taler tydelig nok om selve realiteten, de gejstliges funktion, idet de 'svarede' og gav 'svar'.»¹⁵ Uppfattningen är överraskande. Det är dock en väsentlig skillnad i denna punkt mellan försvarsskriften och aktstycket. I den förra berättas om ett muntligt, jakande svar av inte namngivna personer på en allmän fråga om de som sig samman svurit mot påven är kättare. I det senare föreligger ett på pergament skrivet av namngivna personer utfärdat och beseglat dokument, i vilket dessa lagfunnit och avsagt namngivna personer vara uppenbara kättare. De tre prästerna kände kättardomen, som de själva varit med om att utfärda och besegla. Men det var farligt, att för Gustaf Vasa blotta dennas existens, att mästare Jon framställt frågan om kätteri och att de själva var delaktiga i kättardomen. På den grund förtigandet av dom och alla namn.

Genom detta förtigande och utsagon att »icke heller epter saadana spyrsmole eller suar, thet vi kunne forstaa epter fwlgdhe naghendom eller sententia» har de tre prästerna ytterligare och slutligt fritagit sig själva och den svenska kyrkans män från allt ansvar för blodbadet. De har kastat ansvaret för detta över på Christian II. De har även vilselett en eftervärld ända fram till våra dagar. Stockholms blodbad har i historieskrivningen i enlighet med de tre prästernas försvarsskrift kommit att framställas som ett av den »grymme kungens» förövat »ynkeligt mord» av »oskyldiga» personer.

Även denna översättning är fri och obunden. Det finns ingen anledning att förändra ordföljden, och »thet» i satsen skall inte översättas med »at» utan med »så vitt». Se härom Söderwalls Ordbok över svenska medeltidsspråket. Supplement av Karl Gustav Ljunggren, s. 959.

¹⁵ SKYUM-NIELSEN, 1969, s. 332.

Aktstycket av den 8 november har av de tre prästerna dränkts i utgjutelser om »falskhed, grymhet och svek» och om att Gud är deras vittne om »att de på den tid inte kunde förstå till vad ända» Jens Beldenak framställde spörsmålet, »om de som ha sig tillhoppa svurit och enkannerligen tillhoppa förbundet mot heliga romerska stolen och Jesu ståthållare påven är hållande (dömande) för kättare». Detta de tre prästernas bedyrande inför Gud, »ath wi paa then tiid icke kunne forstaa, till huat endhe» Jens Beldenaks spörsmål om kätterier var framställt, är utan minsta tvivel en lögn. Samma dag, som detta bedyrande gäller, har de tre prästerna varit med om att utfärda och besegla aktstycket av den 8 november. I detta ingår deras ärkebiskops anmälan, i vilken han begär arrestering av och straff över kättarna och att kungen skall låta straffet övergå dem. De tre prästerna var lärda män, en var magister och domprost i Uppsala, de två andra »doctores» och en av dem tidigare rektor vid Uppsala universitet. Det är orimligt, helt uteslutet, att de inte läst eller inte känt innehållet i detta aktstycke. De kan inte heller varit så flagrant okunniga i gällande kyrkorätt, att de inte förstått innebörden och konsekvenserna av ett jakande svar på Jens Beldenaks spörsmål och av det aktstycke, som de hängde sigill under och som utmynnade i konstaterandet av uppenbart kätterier.

Även de tre prästernas andra bedyrande efter S-texten, »icke heller epter saadana spyrsmole eller suar, thet wi kunne forstaa epter fwlgdhe naghden dom eller sententia», är en lögn. Samma dag, då de inte kunde förstå att någon dom eller sententia efterföljde, har en av de tre prästerna själva beseglad dom utfärdats. I kraft av denna har blodbadet skett och Christian II krävt slottsloven på Tavastehus slott.

Dessa huvudpunkter i de tre prästernas relation är avgörande moment för värdesättningen av denna som källa för Stockholms blodbad. De har inte rubbats av Skyum-Nielsens vidlyftiga resonemanger. Alla räddningsexpeditioner är lönlösa. Likaså alla försök att i enlighet med de tre prästerna fritaga Gustaf Trolle och den svenska kyrkans män från ansvar för Stockholms blodbad. De tre prästernas försvarsskrift, som infordrats av Gustaf Vasa, är och förblir en härva av förtiganden, halvsanningar och lögner. Som källa för Stockholms blodbad är den av obetydligt värde. Endast i punkter, som bekräftas av andra källor, är den brukbar.

3. Slutord

Skyum-Nielsens uppfattning av aktstyckena från Stockholms blodbad och delvis av processen den 7 november är en teoretisk konstruktion. Man kan fråga: hur har Skyum-Nielsen kommit fram till sin uppfattning? Skyum-Nielsen har själv besvarat frågan.

»En av de sista dagarna av maj (1961) gick det upp ett litet ljus för mig», skriver han. Han fortsätter: »De 14 andliga, som blodbadsmorgonen samlades på Stockholms slott, föreföll mig plötsligt bekanta. Något år tidigare hade jag föreläst om kättarrörelser i Europa, och en kontroll i en handbok för inkvisitorer bekräftade, att det fanns ett sammanhang. I kättarmål kunde det sammankallas grupper av andliga från biskopsdömen, kloster och kapitel, 'sakkunniga och jurister', som rådgivare åt domstolen. 40 dagar upptogs av intensiv forskning, innan den nya teorien var så pass utvecklad, att den kunde framläggas.»¹

Under dessa 40 dagars intensiva forskning har Skyum-Nielsen uppställt en processmodell. Den bygger på lagbud och rättsprinciper i kanonisk rätt och svensk kyrkorätt. Processmodellen är ett resultat av rent teoretiska studier. Förutsättningen för dess giltighet är att verkligheten, sådan denna återspeglas i de bevarade aktstyckena från blodbadet, står i överensstämmelse med den normativa rättens, i detta fall främst med den kanoniska rättens krav. Men sådan var inte den verklighet, som mötte i Stockholm den 7 och 8 november 1520. De samtida aktstyckena ger själva punkt för punkt belägg för att så inte var fallet.

Skyum-Nielsen måste, för att kunna inpassa aktstyckena i sin processmodell, i tystnad förbigå vissa moment och ord, tolka dessa senare efter sin processmodells krav och bortförklara och återge källställen ofullständigt. Med andra ord: Skyum-Nielsen har hårdhänt och tendentiöst tvingat aktstyckena att foga sig efter processmodellen. En metod av denna art kan inte med framgång användas i historia. Livet har i gångna tider liksom i nutiden långt ifrån alltid följt »processmodeller». Det har gått sina egna, obundna och oberäknliga vägar. En metod som Skyum-Nielsens kan lätt nog få förödande konsekvenser och leda till ohållbara resultat. Skyum-Nielsens bok och

¹ N. SKYUM-NIELSEN, *Nya synpunkter på blodbadet. Tvistefrågor i svensk historia*. Stockholm, 1964, s. 124.

uppsats om Stockholms blodbad är lärorika och varnande illustrationer härtill.

Aktstyckena från Stockholms blodbads förhistoria hör hemma i de inre striderna i Sverige under början av 1500-talet. Det blodbad, från vilket de är kvarlevor, är, som det sagts, »slutkatastrofen i den långa kampen mellan partierna i det sönderslitna Sverige». Striden mellan stat och kyrka syntes den 8 november 1520 vara avgjord. Gustaf Trolle och den svenska kyrkan stod som segerherrar. Sten Sture var död, sturepartiet tillintetgjort. Christian II hade av Sveriges ärkebiskop utlovats »lön av Gud och lov över all kristendomen för straff Eders nådes högmåktighet låter övergå sådana uppenbara kättare». Detta är ur svensk synpunkt det stora sammanhang, i vilket aktstyckena skall infogas. Men aktstyckena hör också hemma i ett annat sammanhang. De är ett slående uttryck för Christian II:s strävan att på det andliga området frigöra sina land från Rom och påvens överhöghet. Christian II fullföljde därvid en tradition från Karl Knutssons och Sten Stures tid och fick en efterföljare i Gustaf Vasa. Han bestämde, att det av ärkebiskopen väckta kätterimålet i allo skulle rannsakas och avdömas i Sverige och inte av ärkebiskopen och andra biskopar ensamma, utan av en andlig domstol. Alla förutsättningar för en efter kanonisk rätt strikt genomförd process var därmed utslutna. Processen och händelseförloppet har bestämts av kungen. Till sin utformning och hela karaktär har processen den 8 november varit extraordinarie.

Skyum-Nielsens försök att med utgångspunkt från normativa källor, kanonisk och svensk kyrkorätt, rekonstruera händelserna i Stockholm den 7 och 8 november 1520 har blivit ett misslyckande. En händelse som Stockholms blodbad låter inte infånga sig i en konsekvent genomförd »notorisk processmodell».

Das Stockholmer Blutbad – Eine Entgegnung

Die folgenden Ausführungen sind eine Antwort auf Professor Skyum-Nielsens Aufsatz „Blodbadet. Proces og Kilder“ im vorigen Band der Zeitschrift Scandia.

Für die Rekonstruktion der Geschehnisse in Stockholm am 7. und 8. November 1520 verwendet Skyum-Nielsen ein Prozessmodell. Der Prozess, der dem Blutbad vorausging, soll nach seiner Auffassung

ein Notorietätsprozess gewesen sein. Es stellt sich die Frage, ob ein „notorisches Prozessmodell“ all das einfangen kann, was am 7. und 8. November in Stockholm geschah. Meiner Auffassung nach ist die Antwort ein klares Nein.

Um die von der Vorgeschichte des Blutbades bewahrten Schriftstücke in sein Prozessmodell einfügen zu können, muss Skyum-Nielsen sie mit Gewalt und in tendenziöser Weise dazu zwingen, sich diesem seinem Prozessmodell anzupassen. So verfährt er, wenn er meint, dass König und Reichsrat in der vom Erzbischof Gustaf Trolle erhobenen Anklage wegen Ketzerei richten sollen. Meiner Ansicht nach sollte Gustaf Trolles Anmeldung ein Schlussakt im Ketzerprozess sein. Ketzer wurden der weltlichen Macht nicht übergeben, um verurteilt, sondern um gesetzlich bestraft zu werden. In gleicher Weise verfährt Skyum-Nielsen, wenn er meint, dass der Verschwörungsbrief vom Jahre 1517 im voraus vorgelegen hätte. Die Unrichtigkeit dieser Auffassung habe ich in meinem Aufsatz „Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad“ im vorigen Band der Scandia nachgewiesen. Was über Skyum-Nielsens Verfahrensweise gesagt worden ist, trifft auch zu für seine Auffassung, dass Gustaf Trolles Anmeldung Bannverbrechen gegolten hätte. Der Prozess hat ohne Zweifel als Notorietätsprozess begonnen, ist aber, nachdem neues Beweismaterial – der Verschwörungsbrief – aufgetaucht war, in einen normalen Prozess, einen Akkusationsprozess, übergegangen.

Bei der Behandlung des Gerichts und des Urteils vom 8. November ist es notwendig, im Auge zu behalten, dass kanonisches Recht im Jahre 1520 in Stockholm nicht anwendbar war. Deswegen berief Christian II. eine ausserordentliche, autoritative geistliche Versammlung. Diese war meiner Meinung nach ein geistliches Gericht, dessen Überlegungen zu einem Urteilsspruch führten. Laut Skyum-Nielsen handelte es sich um eine Versammlung von Sachverständigen, die eine Expertise abgaben. Skyum-Nielsens Auffassung ist falsch. Die Versammlung nennt sich selbst im Schriftstück ein „rätt“, ein Gericht. Am Tage nach dem Blutbad ist das Schriftstück in der königlichen Kanzlei als Urteil rubriziert worden, und mit dem „Ketzerbrief“ in der Hand hat der Vertreter Christians II. vom Schlossherrn Christina Gyllenstiernas das Schloss Tavastehus gefordert. Dafür wäre eine Expertise von Bischöfen und Geistlichen nicht ausreichend gewesen.

Das Gericht vom 8. November gründete sich nicht auf kanonisches Recht. In Anbetracht dieser Tatsache ist alles ohne Bedeutung, was

Skyum-Nielsen eingehend über Jens Beldenak als Richter und über Gustaf Trolle als Teilnehmer an der Gerichtsversammlung anführt. Eine andere Anmerkung richtet sich gegen eine vermeintliche Behauptung von mir, dass Ketzerei „ausnahmslos“ zum Tode führe. Es geht klar aus dem Zusammenhang in meinem Aufsatz hervor, dass ich mit meinen Worten den Unterschied in der Bestrafung zwischen Ketzerei und Vergehen an der Kirche klarlegen wollte. Nichts anderes. Noch eine weitere Anmerkung richtet sich gegen meine Auffassung, dass das Schriftstück vom 8. November ein Urteilspruch gewesen ist. Skyum-Nielsen führt an, dass es den (die) Richter nicht unter gleichzeitiger Präzisierung seiner (ihrer) Machtbefugnisse nennt, dass es nicht alle Verurteilten mit Namen aufzählt, dass es keine Strafe angibt und dass ebenso wenig die Rede von Überliefern an eine weltliche Macht ist. Dies alles gilt für ein Urteil, das nach kanonischem Recht gefällt worden ist. Auch wenn man hiervon abieht, ist seine Kritik, wie ich gezeigt habe, völlig unberechtigt.

Im Grunde genommen ist es von realem Gesichtspunkt aus – so habe ich es in meinem Aufsatz ausgedrückt – nicht von entscheidender Bedeutung, ob das Schriftstück eine Expertise oder ein Urteil gewesen ist. Skyum-Nielsen findet diese Auffassung „ziemlich falsch“. Zu Unrecht. Fasst man das Schriftstück als Urteil auf, tragen die Männer der schwedischen Kirche die juristische Verantwortung für das Blutbad. Fasst man es als Expertise auf, sind sie von der juristischen Verantwortung befreit, aber nur davon. Übrig bleibt die reale Verantwortung. Auch wenn das Schriftstück eine Expertise ist, haben die Männer der schwedischen Kirche dadurch dem König den Rechtsgrund für seinen Beschluss gegeben, die Ketzer hinzurichten. In dem einen wie in dem anderen Falle tragen sie die reale Verantwortung für das Blutbad.

Der zweite Abschnitt von Skyum-Nielsens Polemik behandelt die Erzählung der drei Uppsalaer Geistlichen vom Blutbad. Seiner Meinung nach kann diese Erzählung „trotz ein paar kleinerer Unwahrheiten“ als eine brauchbare Quelle bezeichnet werden. Meiner Meinung nach ist sie eine von Gustaf Vasa angeforderte Verteidigungsschrift. Sie ist voll von unterdrückten und halben Wahrheiten, voll von Lügen. Skyum-Nielsens ausführliche Diskussionen haben meine Auffassung nicht ändern können. Das Blutbad ist in der Verteidigungsschrift in einen „kläglichen Mord von Unschuldigen“ verwandelt worden. Gustaf Trolles Anmeldung kann kaum mehr entstellt wer-

den als hier geschehen ist. Die Geistlichen haben das von ihnen selbst ausgestellte Schriftstück vom 8. November ganz verschwiegen, und es ist eine direkte Lüge, wenn sie erklären, dass ihnen die Bedeutung und die Konsequenzen einer bejahenden Antwort auf die Frage, ob Ketzerei vorläge, nicht klar gewesen seien und dass auf diese bejahende Antwort ihres Wissens ein Urteil oder eine Sententia nicht gefolgt wäre. Sie haben selbst am gleichen Tag zu Gericht gesessen und ein Urteil gefällt und besiegelt. Als Quelle für das Stockholmer Blutbad ist und bleibt die Verteidigungsschrift der drei Geistlichen von unbedeutendem Wert. Nur in den Punkten, wo sie von anderen Quellen bestätigt wird, ist sie brauchbar.

Skyum-Nielsens Prozessmodell ist das Ergebnis von rein theoretischen Studien. Voraussetzung für seine Gültigkeit ist, dass die Wirklichkeit, wie die Schriftstücke vom Blutbad sie widerspiegeln, mit dem normativen Recht übereinstimmt. Aber die Quellen belegen Punkt für Punkt, dass es sich so nicht verhält. Das Leben ist bei weitem nicht immer „Prozessmodellen“ gefolgt. Es ist seine eigenen, ungebundenen und unberechenbaren Wege gegangen. Eine Methode wie die von Skyum-Nielsen kann leicht zu unhaltbaren Resultaten führen. Skyum-Nielsens Buch und Aufsatz über das Stockholmer Blutbad sind hierfür lehrreiche Beispiele.